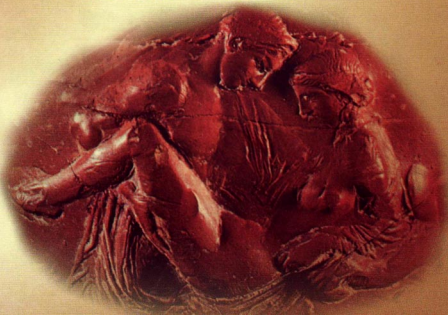

GAIUS
S U E T O N I U S
T R A N Q U I L L U S

ŽIVOTOPISY
RÍMSKÝCH
CISÁROV

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

5. zväzok

Translations © Etela Šimovičová 1974, 2010

Prologue © Etela Šimovičová, 1974

Cover design © Dušan Babjak

Slovak edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,
Bratislava

e-mail: vsess@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry SR

VYDAVATEĽSTVO

SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

Z latinského originálu C. Suetonii Tranquilli De vita Caesarum, Lipsiae in aedibus
B. G. Teubneri, 1908, preložila, úvod a poznámky spracovala Etela Šimovičová
Zodpovedná redaktorka Viera Švenková

Obálka Dušan Babjak

Sadzba a tlač ETERNA Press, s. r. o.

Vydanie druhé, vo Vydavateľstve Spolku slovenských spisovateľov prvé

Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-427-0

GAIUS SUETONIUS TRANQUILLUS
ŽIVOTOPISY RÍMSKÝCH CISÁROV

GAIUS
SUETONIUS
TRANQUILLUS

ŽIVOTOPISY
RÍMSKÝCH
CISÁROV

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

ÚVOD

Obdobie, do ktorého spadajú životy prvých rímskych cisárov, predstavuje vrcholné štádium vo vývoji antickej spoločnosti s otrokárskym zriadením. Množstvo zachovaných literárnych i materiálnych pamiatok nám umožňuje pomerne podrobne sledovať po celé tisícročie vývoj tejto spoločenskej formácie na území dnešného Apeninského polostrova, najmä však v srdci Rímskej ríše, v samotnom Ríme, ako aj v ostatných častiach impéria, ktoré zahŕňalo prímorské oblasti Stredozemného mora a veľkú časť civilizovaných území západnej, strednej i východnej Európy.

Najstaršie obdobie vo vývoji rímskeho štátu, ktoré možno charakterizovať ako obdobie rozkladu prvobytnej pospolnej spoločnosti a rodového zriadenia, ako obdobie vzniku tried a súkromného vlastníctva, historici všeobecne nazývajú „dobou kráľovskou“. Na čele rímskej obce stál tzv. kráľ, ktorého si však nemožno predstaviť ako absolutistického a despotickeho vládcu, ale skôr ako najvyššieho predstaviteľa a hlavu kmeňa, ktorému prislúchala najvyššia správna, súdna i vojenská moc. Ako najvyšší knaz bol kráľ súčasne najvyšším predstaviteľom kultu.

Obdobie „kráľov“ sa končí vyhnaním posledného kráľa, Tarquinia Superba, okolo roku 500 pred n. l., odkedy sa datuje vznik republikánskeho štátneho zriadenia, ktoré trvalo až do roku 31 pred n. l. Základné prvky štátnej organizácie, ktoré vznikli ešte v období kráľov (volené úradníctvo, snemy a senát), zachovávajú sa aj v republikánskom zriadení. Nositeľmi najvyššej moci, ktorá predtým patrila „kráľovi“, sa odteraz stali dvaja najvyšší úradníci – konzuli. Rané obdobie rímskej republiky bolo vyplnené vojnami so susednými kmeňmi a národmi a ich cieľom bolo rozšíriť pozemkový fond na území Itálie. Po ovládnutí Itálie nasledovali ďalšie expanzívne vojny (vrcholným obdobím expanzívnych vojen boli najmä posledné dve storočia rímskej republiky), čím sa stal Rím nielen

pánom nad celým Stredomorím, ale po víťazných vojnách s Macedóniou a s ríšou Seleukovcov aj pánom na Východe, a po vyvrátení Korintu (r. 146 pred n. l.) zasahoval až do Grécka. Priamym dôsledkom expanzívnej politiky Rimanov boli veľké sociálne boje vo vnútri štátu.

Republikánske obdobie vystriedalo obdobie cisárstva, ktoré možno rozdeliť na dve hlavné vývojové etapy: obdobie raného cisárstva, zvané aj principát, od roku 31 pred n. l. do roku 284 n. l., a obdobie neskorého cisárstva, nazývané aj dominát, od roku 284 n. l. až do zániku Rímskej ríše koncom 5. storočia n. l.

Osudy štátu boli niekoľko storočí v rukách patricijov, čelných predstaviteľov otrokárskej vládnucej triedy. Boli to potomkovia rodovej aristokracie (názov „patricijovia“ súvisí so slovom „patres“ – otcovia) a v ich rukách sa sústreďovala najvyššia moc: obsadzovali najvyššie úrady, boli členmi najvyššej štátnej rady – senátu, kňazských a súdnych zborov.

Nižšie spoločenské postavenie a obmedzené politické práva mali plebejci. Slúžili vo vojsku, zúčastňovali sa na ľudových zhromaždeniach, ale nemohli zastávať najvyššie úrady ani sa stať členmi senátu. Základnou príčinou vzniku väčších majetkových rozdielov medzi patricijmi a plebejcami bol systém rozdeľovania pozemkov získaných vojnovými výbojmi, tzv. *ager publicus*, ktoré sa stali hlavným zdrojom obohacovania patricijov. Toto nerovnoprávne postavenie plebejcov s patricijmi, spojené s politickým útlakom, vyvolalo po celé desaťročia trvajúce sociálne boje o priznanie plných občianskych práv plebejcom.

Rozvoj obchodu, peňažníctva a remeselnej výroby, ktoré sa postupom času sústredili v rukách plebejcov, viedli k vyrovnaniu hospodárskeho rozdielu medzi patricijmi a plebejcami, čo prispelo k demokracii a upevneniu republikánskeho štátneho zriadenia. Vznikla trieda rovnoprávných občanov s rovnakými politickými a hospodárskymi záujmami.

Z popredných príslušníkov tejto novej triedy sa v priebehu 2. storočia pred n. l. vytvorila prvá úradnícka patricijsko-plebejská aristokracia, zvaná *nobilita*, z ktorej sa obyčajne volili vyšší úradníci a senátori.

Popri úradníckej aristokracii, ktorá sa hospodársky opierala v prevažnej miere o vlastníctvo pôdy, vznikla finančná aristokracia – jazdci. Vznik tohto stavu má korene v rozdelení všetkého občianstva do tried podľa majetkovej kvalifikácie, ktoré tradícia pripisuje kráľovi Serviovi Tulliovi. Aj keď cieľom reformy bolo vytvoriť

predovšetkým podmienky na novú organizáciu armády (finančne najsilnejšie vrstvy mali postaviť elitu vojska, jazdecké oddiely, ktoré začínali hrať za vtedajšej bojovej techniky a taktiky dôležitú úlohu), reforma sa odrazila aj v spoločenskom a politickom živote. Postupom času sa totiž z týchto vrstiev vytvoril osobitný jazdecký stav, ktorý mal významné hospodárske i politické postavenie a mal aj určité spoločenské výhody.

Spoločenským a neskôr aj politickým partnerom jazdeckého stavu sa stal stav senátorský, ktorý prevzal úlohu úradníckej nobility. Vznik a význam senátorského stavu rástol úmerne so vzrastom senátu, ktorý bol v najstaršom období poradným zborom kráľov, za republiky a cisárstva poradným zborom najvyšších úradníkov, resp. cisára. Hoci postavenie senátu ako ústavnej zložky rímskeho štátneho zriadenia nebolo vždy rovnaké a prešlo mnohými zmenami, predsa vcelku možno konštatovať, že z formálne poradného zboru sa postupom času vyvinul najvyšší štátny orgán, ktorý sa v určitom období stal skutočným vládcom ríše, pokiaľ ide o vnútornú i zahraničnú politiku. Osobitné postavenie senátu v sústave štátnych orgánov sa prejavilo aj v označení „senatus populusque Romanus“ (senát a národ rímsky).

O senátorskom stave možno však hovoriť až koncom 4. storočia pred n. l., keď sa členstvo v senáte stalo doživotným a dedičným. Za republiky členstvo v senáte bolo výsadným právom špičiek vládnucej triedy, až neskôr, za principátu, sa doň dostali aj provinciáli.

Politické rozpory medzi senátorským a jazdeckým stavom sa často veľmi vyostrovali, hoci obidve strany ťažili v približne rovnakej miere z ohromného bohatstva, ktoré do Itálie plynulo z provincií zriaďovaných na území dobytých krajín. Senátori bohatli ako správcovia novozriaďovaných provincií a tým, že dostávali bohaté podiely z vojnovkej koristi, jazdci zas bývali zapojení do štátnej finančnej správy v provinciách.

Hoci jazdcom nemožno ani v období republiky uprieť vplyv na politické pomery, ich politický význam vzrástol hlavne v cisárskom období, keď ako obchodná šľachta, ktorá okrem toho vlastnila veľké latifundiá v provinciách, stali sa významnou hospodárskou zložkou principátu a zároveň aj jeho politickou oporou ako opozičná strana senátu, ktorý bol zástancom konzervatívnej politiky a usiloval sa o zachovanie starých republikánskych foriem.

Popri vládnucej triede, ktorá bola hlavným vlastníkom výrobných prostriedkov, veľkú časť obyvateľstva tvorili malovýrobcovia, na vidieku roľníci, v mestách remeselníci. Pauperizácia týchto

vrstiev občianstva, najmä roľníkov, ktorí nemohli obstáť v konkurenčnom boji s vlastníkmi latifundií obrábaných lacnými otrockými silami, viedla k rozmnožovaniu radov mestského proletariátu, ktorý žil na trovy štátu. Tento sociálny jav nadobudol také rozmery, že priamo ohrozoval základy rímskej spoločnosti. Mnohí príslušníci vládnucej triedy pobadali nebezpečenstvo a presadzovaním rôznych sociálnych reforiem, najmä oživením drobného roľníctva, sa usilovali obnoviť „zdravé základy“ štátu. Avšak stupeň koncentrácie vlastníctva výrobných prostriedkov a pôsobenie ekonomických zákonov tejto spoločenskej formácie nepripustili obnovenie malovýroby, ktorá by bola znamenala krok späť. Agrárne reformy už nestačili čeliť rozpadu a zanikaniu drobného vlastníctva, a to tým skôr, že mestský ľud nestál o pridelovanie pôdy, čím zanikli základné hospodárske predpoklady, o ktoré sa opieralo republikánske zriadenie.

Za republiky sa to navonok prejavilo ako politický boj dvoch strán, optimátov, stúpcov nobility, a populárov, strany rímskeho ľudu. Nemôžeme tu, pravda, hovoriť o stranách s vyhraneným politickým programom a s určitým triednym zložením. Celá rímska spoločnosť predstavovala v tom čase pestrý kaleidoskop protikladov a záujmov jednotlivých spoločenských vrstiev, ktoré sa navzájom spolčovali podľa toho, ako to vyžadovala momentálna potreba tej-ktorej spoločenskej skupiny, usilujúcej sa o vlastné politické ciele. Z hospodárskej stránky bola hlavným programom populárov myšlienka agrárnych reforiem, uspokojenie ľudu prídelmi pôdy, kým optimáti obhajovali veľké súkromné vlastníctvo latifundií. Obe strany hľadali oporu v mestskom a vidieckom proletariáte, ktorého hlasy si kupovali rozličným spôsobom: rozdávaním darov, usporadúvaním hostín, hier – známe bolo heslo rímskeho proletariátu „panem et circenses“ (chlieb a hry), ktorému vychádzali v ústrety aj rímski cisári.

Politický boj prebiehajúci vo vnútri štátu medzi optimátmi a populármi vyústil do občianskej vojny medzi Caesarom a Pompeiom a pripravil cestu vojenskej diktatúre Caesara, ktorého možno právom označiť za najväčšieho politika a diplomata rímskeho otrokárskeho štátu. Ako popredný predstaviteľ radikálne demokratického hnutia populárov chcel uspokojiť nemajetné vrstvy občianstva rôznymi reformami, najmä agrárnymi. Jeho reformy však spadajú do obdobia, keď republikánske zriadenie, opierajúce sa o drobné vlastníctvo pôdy, sa už pomaly prežívalo.

Caesar porušil základné republikánske tradície, lebo vo svojich rukách sústredil všetky najdôležitejšie magistratúry na neobme-

dzený čas: stal sa doživotným tribúnom ľudu, doživotným diktátorom, prefektom mravov a pod. Oslabil politickú moc senátu, ktorý sa potom stal jeho hlavným politickým nepriateľom. Caesarovi sa však nepodarilo úplne si získať široké vrstvy ľudu, lebo jeho sociálne reformy boli takého druhu, že nemohli vždy vyvolať priaznivý ohlas (bližšie pozri životopis Caesara, kap. 38 – 44).

Smrť Caesara, ktorý bol zavraždený pre svoje monarchistické tendencie, neznamenala obnovenie republikánskeho zriadenia, ale naopak, koniec republiky a nastolenie novej ústavnej formy, tzv. principátu. Názov mal vystihovať vnútornú podstatu novej ústavnej formy v tom zmysle, že sa aj naďalej zachovávali základné ústavné zložky republikánskeho zriadenia (volení úradníci, senát a snemy), ale najvyššia moc patrila prvému občanovi v štáte a prvému senátorovi, principovi. Vonkajšie republikánske formy však boli iba rúškom samovlády principa, cisára. Prvým predstaviteľom tejto novej ústavnej formy sa stal Caesarov adoptovaný syn Octavianus, ktorému senát udelil titul Augustus, po Caesarovi druhý významný muž a politik z patricijského rodu Iuliovcov. Takto sa dostáva k moci prvá dedičná, tzv. juliovsko-klaudiovská dynastia, ku ktorej patrili cisári Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius a Nero.

Nerónom sa končí obdobie juliovsko-klaudiovskej dynastie. Po nej nasleduje obdobie cisárov, ktorí sa dostali na trón s vojenskou pomocou: Galba, ktorému dopomohli k cisárstvu vojská v Hispánii a Galii, Otho, ktorého vyhlásili za cisára vojská na Dunaji, Vitellius, dosadený na cisársky trón vojskami v Germánii, Británii a Galii, a Titus Flavius Vespasianus, vyhlásený za cisára vojskami vo východnej oblasti ríše, kam ho poslali potlačiť vzburu Židov proti Rímu. Vespasianom sa začína panovnícke obdobie dynastie Flaviovcov. Po Vespasianovi sa ujal vlády jeho syn Titus a po ňom druhý syn Domitianus. Domitianovou smrťou roku 96 n. l. sa končí panovanie tejto dynastie.

Sociálno-ekonomický základ rímskeho štátu sa za principátu zmenil. Nebol to už mestský štát, ale štát provincií a municípií, zriaďovaných na dobytom území, ktoré významnou mierou podporili rozvoj otrokárskeho spôsobu výroby. Postupom času si vytvárajú vlastnú ekonomickú základňu s triedou vlastníkov výrobných prostriedkov, domáhajúcou sa aj účasti na centrálnom vedení rímskeho štátu a politickom živote v Ríme. Sociálno-ekonomické zmeny sa odrážajú aj na novom zložení senátu, kam majú prístup i ľudia z provincií a municípií. Ešte pestrejší obraz poskytuje jazdecký stav, do ktorého sa dostávajú aj bohatí prepenci.

Tieto zmeny – zosťrenie sociálnych rozporov, hroziace povstania otrokov a nemajetných vrstiev obyvateľstva – si vyžiadali aj zmeny v štátnom aparáte. Formálne najvyššou inštitúciou zostáva senát. Cisári navonok senát rešpektovali, ale napr. už Augustus si dal veľmi záležať na jeho zložení a nie náhodou v ňom dvakrát urobil čistku, vylúčil z neho „nehodných“, v skutočnosti jemu nepohodlných členov. Sám si vyhradil tie isté práva, ktoré patrili senátu, ako bolo napr. právo navrhovať kandidátov na úrady, čím v skutočnosti zmenšil pôsobnosť senátu. Postavenie senátu sa nezlepšilo ani za ďalších cisárov, pomer medzi senátom a cisárom sa vyostřil, napr. za Claudia, čo viedlo k posilneniu cisárskej moci.

Prudké zmeny v ekonomickom vývine rímskeho štátu si vyžiadali vytvorenie nového, silného byrokratického aparátu. Veľký význam nadobudol napr. úrad mestského prefekta, ktorý mal za bezpečovať pokoj a poriadok v Ríme, významné postavenie mali aj miestodržiteľia v cisárskych provinciách a v neposlednom rade aj nižšie úradníctvo cisárskeho byrokratického aparátu, pochádzajúce často z radov prepustencov, ktoré bývalo zasväcované do intríg cisárovho príbuzenstva. (K takým všemocným prepustencom patrili napríklad Narcissus a Pallas za vlády cisára Claudia.) Dôležitú úlohu zohrali za cisárstva prefekti cisárskej telesnej gardy (Sextianus a Macro za cisára Tiberia a Tigellinus za Neróna). Bola to najvyššia vojenská hodnosť v najprivilegovanejšej časti armády – v prétoriánskych kohortách rozmiestnených po celej Itálii; ich úlohou bolo chrániť záujmy cisára a udržiavať poriadok v ríši. Často sa stávalo, že kohorty samy vyhlasovali cisárov a senát ich len formálne potvrdzoval.

Charakteristickou črtou rímskeho principátu bol i kult cisárov – štátne zriadenie tým získalo náboženský podklad a posvätenie. Vládnuce otrokárske kruhy videli v kulte cisárov len prejav úcty k najvyššej štátnej moci, no ľudu sa predkladal ako skutočný náboženský kult, i keď formálne zbožšťovanie (apoteóza) cisárov nasledovalo až po ich smrti – tým sa malo dosiahnuť povolnejšie podriaďovanie sa cisárovi ako predstaviteľovi vtedajšieho spoločenského a politického zriadenia.

Ekonomicko-sociálne podmienky za raného cisárstva sa priaznivo odzrkadlili na celej rímskej vzdelanosti a kultúre, ktorá znamenala veľký kvantitatívny rozvoj literárnych a umeleckých pamiatok každého druhu. Dôležitým medzníkom bolo Augustovo obdobie, ktoré možno právom nazvať obdobím rozkvetu rímskej vzdelanosti a „zlatým vekom“ rímskeho umenia a literatúry. V Augustových šlapajach kráčali aj niektorí ďalší cisári, ako Ti-

berius, Caligula, Claudius a Nero, ktorí sami boli literárne činní. Za ich panovania vznikli monumentálne architektonické výtvory a umelecké diela. Rím, mesto z tehál, sa zmenil na mesto z mramoru. (Suetonius, Augustus, 28). Stavali sa cesty, divadlá, amfiteátre pre gladiátorské a iné hry, veľkolepé kúpele, vodovody, chrámy, mauzóleá, cisárske paláce, ktoré sa vyznačovali prepiatou nádherou (Nerónov Zlatý palác – domus aurea) a pod. Cisári vynakladali nesmierne množstvá peňazí na stavbu týchto pamiatok, ktoré mali odvrátiť pozornosť širokých vrstiev obyvateľstva od sociálno-ekonomických problémov doby a nepreklenuteľných protikladov v rímskej spoločnosti a napokon aj zvýšiť prestíž a popularitu jednotlivých cisárov.

Prudký kvantitatívny rozvoj pozorujeme aj v literatúre, hoci literárne výtvory vznikajúce po Augustovi už nedosahovali kvalitatívnu úroveň diel z predchádzajúceho obdobia. Politická tematika reprezentovaná hlavne rečníctvom definitívne ustúpila do úzadia a literárny záujem sa sústredil na tematiku súkromného života. V próze vzniká životopisný žáner. Príkladom tohto literárneho druhu sú aj Životopisy rímskych cisárov Gaia Suetonia Tranquilla, ktoré nás uvádzajú do atmosféry za prvých rímskych cisárov a do zákulisných intríg na cisárskom dvore. Nie je to, pravda, jediné dielo z tohto obdobia, ktoré venovalo pozornosť udalostiam na cisárskom dvore v období prvých cisárov. Dôležitým historickým prameňom pre poznanie tohto obdobia je napr. aj dielo najvýznamnejšieho historického prozaika tých čias Publia Cornelia Tacita, ktorý sa vo svojich Análoch a Dejinách zaoberal približne tým istým časovým úsekom ako jeho mladší rovesník Suetonius. Vďaka týmto dvom literárnym pamiatkam, ktorých autori pristúpili k spracovaniu udalostí z prvého cisárskeho obdobia z dvoch rôznych aspektov, Tacitus ako historik a Suetonius ako životopisec hlavných predstaviteľov tých čias, cisárov, vieme si urobiť názornú predstavu aj o tomto úseku rímskej histórie.

Životopisec prvých rímskych cisárov Gaius Suetonius Tranquillus sa narodil v prvých rokoch Vespasianovej vlády. Presný rok jeho narodenia nie je istý, ale z určitých poznámok, ktorými sa v tomto diele dotýka svojho otca a seba, dá sa predpokladať, že sa narodil okolo r. 75 – 77 n. l. (pozri koniec životopisu Neróna a 12. kap. životopisu Domitiana). V životopise cisára Othóna (10. kap.) sa dočítame, že jeho otec Suetonius Laetus slúžil počas občianskej vojny medzi Galbom a Othónom ako dôstojník v hodnosti vojenského tribúna a zúčastnil sa na osudnej bitke pri Betriacu, po ktorej Otho spáchal samovraždu.

Roky svojho detstva prežil počas vlády prvých cisárov z flaviovského rodu, ktorých vládu sám charakterizuje na jednom mieste – napriek Domitianovej krutovláde – ako obdobie pre Rímsku ríšu šťastné (Vespasianus, 1).

Hlavným prameňom pre poznanie Suetoniovho života a jeho literárnej činnosti sú listy o niečo staršieho rovesníka Plínia Mladšieho (62 – 113). Jemu vďačíme takmer za všetky drobné zmienky, ktoré sa zachovali o Suetoniovom živote a jeho literárnej činnosti. Z literárneho odkazu Plínia Mladšieho sa dozvedáme, že aj Suetonius patril k jeho literárnemu krúžku, ktorý sústreďoval významných spisovateľov tých čias (historik Tacitus, epigramatik Martialis, epický básnik Silius Italicus a iní). Plínius charakterizuje na jednom mieste (Listy, V, 11) Suetonia ako skromného a plachého učenca oddaného štúdiám, žiaľ, nedozvedáme sa od neho názvy diel, ktoré Suetonius napísal.

Suetonius svojimi historicko-archeologickými štúdiami upozornil na seba všestranne vzdelaného a veľkého milovníka literatúry, cisára Hadriána, ktorý ho potom pozval na cisársky dvor. Ako cisárov tajomník sa však pravdepodobne zaplietol do intríg na cisárskom dvore a cisár ho spolu s prefektom prétoriánskej gardy, Septiciom Clarom, prepustil.

Suetoniová literárna činnosť, ako ju môžeme sledovať zo zachovaných zlomkov a z názvov jeho diel, bola rozsiahla a týkala sa viacerých odborov. Je pravdepodobné, že písal po latinsky aj po grécky. Boli to práce biografické, ako napríklad: O významných mužoch, O slávnych hetérach, O kráľoch (v Európe, Ázii a Líbyi), O gramatikoch a rétoroch a predovšetkým Životopisy rímskych cisárov, ktoré sa ako jediné dielo z jeho rozsiahlej literárnej činnosti zachovalo úplné. Ďalšie jeho práce, známe pod názvom Prata, sa týkali oblasti prírodných vied. Bolo to pravdepodobne encyklopedické dielo zahrňajúce viacero štúdií rozmanitého obsahu. Spisovatelia neskorších čias citujú poväčšine len grécke názvy diel, v ktorých autor zhrnul svoje historické výskumy. Písal v nich napríklad o vzniku a vývoji rímskych hier, o obliekaní Rimanov, o pôvode a dejinách gréckych hier, o rímskom kalendári, o zvykoch u Rimanov a pod. Do tejto skupiny možno zaradiť i jeho dielo O úradoch cisárskeho obdobia. Okrem toho sa venoval aj gramatike a výsledky svojho teoretického štúdia zhrnul do niekoľkých menších prác. O Suetoniovie diela sa dosť opierali a excerptovali z nich aj autori z neskorších storočí, vďaka ktorým sa nám zachovali aspoň názvy jeho diel (Gellius – 2. storočie, Ausonius – 4. storočie, Hieronymus

– 4. až 5. storočie, Servius – 4. až 5. storočie, Priscianus – 6. storočie, Isidorus – 6. storočie, Suidas – 10. storočie a ďalší).

Životopisy rímskych cisárov sú jediné Suetoniovo dielo, ktoré sa – okrem začiatku Caesarovho životopisu a niektorých porušených miest v texte – zachovalo celé. Obsahuje životopisy prvých dvanásťich rímskych cisárov od Caesara po Domitiana. Rozdelenie diela do ôsmich kníh pochádza pravdepodobne od Suidu, lexikografa z 10. storočia.

Dielo má svojskú koncepciu. Autor predpokladal u svojich čitateľov dokonalú znalosť historických udalostí z čias prvých rímskych cisárov a pravdepodobne aj Tacitovho diela, ktoré vyšlo o niekoľko rokov skôr, preto nevenuje väčšiu pozornosť historickým udalostiam, akokoľvek významným a bezprostredne sa týkajúcim života toho-ktorého cisára. Nepátra po príčinách konania cisárov, neprístupuje k opisu postáv ako psychológ zaujímajúci sa o rast a vývoj osobnosti, jeho postavy sú rovnaké od začiatku do konca. Obmedzuje sa len na osoby cisárov a nevenuje bližší pohľad ľuďom z cisárovho okolia. Pri čítaní jednotlivých životopisov čitateľ nadobúda dojem, že autor postupoval podľa vopred presne vypracovanej schémy. Pred očami nám figuruje množstvo rubriík, ktoré autor akoby mechanicky vyplňal: rozpráva o pôvode cisárovho rodu alebo rodiny, o cisárovom súkromnom živote i o jeho pôsobení na verejnosti, o dobrých a zlých vlastnostiach, záľubách a končí smrťou panovníka. Pritom často zachádza až do malicherných podrobností, opisuje fyzický vzhľad cisárov, spôsob obliekania, znamenia a veštecké predpovede, ktoré sprevádzali cisárovo nastúpenie na trón, významné udalosti v jeho živote až po úmrtie, ba všímá si aj najintímnejšie stránky jeho života, opierajúc sa o klebety, anekdoty a politické pamflety, jednoducho všetko, čo pokladal za pamätihodné a zaujímavé.

Ako prameň Suetoniovi slúžili záznamy štátneho archívu, ku ktorému mal ako cisársky tajomník prístup (vlastnoručne písané listy cisárov, zákony, edikty). Opieral sa aj o práce mnohých iných autorov, ktorých však zriedkakedy cituje menom, o ústnu tradíciu, a prirodzene, čerpal aj z vlastných skúseností.

Hoci Suetoniove životopisy cisárov nespĺňajú požiadavky kladené na biografické dielo, hoci autor často preberal materiál nekriticky, ide o veľmi cenný kultúrno-historický prameň. Jeho hlavný význam spočíva v bohatosti materiálu týkajúceho sa poznania spoločenských pomerov doby a súkromného života Rimanov, pretože sa z neho dozvedáme o rozličných detailoch každodenného

života, ktoré by sme márne hľadali u iných spisovateľov. Dnešnému čitateľovi umožňuje nazrieť do spoločenských a politických pomerov rímskej spoločnosti v čase, keď bola Rímska ríša na vrchole moci. Približuje poznanie života vládnucej triedy a jej hlavných reprezentantov na cisárskom dvore, života, v ktorom sa už zračí hlboký mravný úpadok a začiatok rozkladu mohutného impéria.

Etela Šimovičová

PRVÁ KNIHA

GAIUS IULIUS CAESAR

1/ Caesar mal šesťnásť rokov, keď stratil otca. Nasledujúceho roku ho ustanovili za Jupiterovho kňaza. Rozišiel sa s Cossutiou, ktorá síce pochádzala iba z jazdeckého stavu, ale bola veľmi bohatá. Zasnúbili ju s ním, keď bol ešte chlapec. Za manželku si vzal Corneliu, Cinnovu dcéru; jej otec bol štyrikrát konzulom. Cornelia mu potom porodila dcéru Iuliu. Diktátor Sulla ho nemohol nijakým spôsobom donútiť, aby sa s ňou rozišiel. Potrestal ho preto tak, že ho zbavil kňazského úradu, ženinho vena a rodového majetku a vyhlásil ho za stúpenca nepriateľskej strany. Caesar musel utiecť z Ríma, a hoci ho trápila zimnica, takmer každú noc musel meniť skrýšu a peniazmi si vykupovať život od prenasledovateľov (Sulloých), kým sa za neho neprihovorili vestálky, jeho priatelia a príbuzní, Mamercus Aemilius a Aurelius Cotta; napokon dostal milosť. Je známe, že Sulla sa dlho staval odmietavo k prosbám najlepších priateľov a vážených osobností; keď však naňho neprestali naliehať, dal sa nakoniec obmäkčiť, no pritom vyriekol slová (bolo to vnuknutie a či predtucha?): „Nech je po vašom a majte si ho, vedzte však, že ten, ktorého blaho vám tak veľmi leží na srdci, bude raz na záhubu strane optimátov, ktorú ste spolu so mnou bránili; lebo v Caesarovi sa skrýva mnoho Mariov.“

2/ Vojenskú službu vykonával najprv v Ázii v družine prétora Marca Therma. Keď ho Thermus poslal do Bitýnie po loďstvo,

pribavil sa u Nikomeda a rozniesla sa o ňom zvesť, že zapredal svoju cudnosť kráľovi; tento chýr sa ešte väčšmi rozšíril, keď sa o niekoľko dní opäť vrátil do Bitýnie pod zámienkou, že prišiel vymáhať dlh pre akéhosi prepustenca, svojho klienta. No počas ďalšej vojenskej služby sa tešil lepšej povesti a po dobytí Mytilény ho Thermus dokonca obdaril občianskym vencom.

3/ Slúžil aj pod velením Servilia Isaurica v Kilíkii, ale iba krátko. Keď sa totiž dozvedel o Sullovej smrti, rátal s tým, že Marcus Lepidus vyvolá nové nepokoje, a preto sa rýchlo vrátil do Ríma. Nedal sa však do spolku s Lepidom, hoci dostával veľké a lákavé ponuky, pretože nedôveroval jeho schopnostiam ani pomerom, ktoré boli horšie, ako predpokladal.

4/ Len čo sa však občianske nepokoje utíšili, žaloval za vydieračstvo bývalého konzula Cornelia Dolabellu, vyznamenaného triumfom. Keď však súd Dolabellu oslobodil, rozhodol sa odísť na Rodos, jednak aby zahladil zlý dojem, jednak aby sa v pokojnom ústraní venoval prednáškam Apollonia Molóna, najslávnejšieho učiteľa rečníctva tých čias. Cestou na Rodos – plavil sa už v zimných mesiacoch – ho pri ostrove Farmacusa zajali morskí piráti a takmer štyridsať dní musel spolu s lekárom a dvoma komorníkmi zostať u nich, čo ho veľmi hnevalo; ostatných svojich sprievodcov a otrokov totiž hneď rozposlal zháňať peniaze, aby sa mohol vykúpiť. Pirátom zaplatil päťdesiat talentov; len čo ho však vysadili na breh, bez otáľania pozháňal loďstvo a dal sa ich prenasledovať. Keď sa mu dostali do rúk, potrestal ich trestom, ktorým sa im zo žartu často vyhrožoval. Pretože Mithridates pustošil susedné krajiny, odišiel z Rodosu, cieľa svojej cesty, do Ázie, aby sa nezdalo, že si nečinne hovie, keď sú spojenci v nebezpečenstve. Zhromaždil pomocné vojská, vyhnal kráľovského miestodržiteľa z provincie a udržal v poslušnosti kolísajúce a vo vernosti otrasené obce.

5/ Keď sa stal vojenským tribúnom – bola to prvá hodnosť, ktorú získal voľbou národa po návrate do Ríma –, zo všetkých síl podporoval tých, čo sa usilovali o obnovenie právomoci tribúnov, ktorú Sulla obmedzil. Na základe Plotiovho zákona vymohol návrat do vlasti aj Luciovi Cinnovi, manželkinmu bratovi, ako aj tým, čo sa v občianskych nepokojoch pridali spolu s ním na Lepidovu stranu a po konzulovej smrti utiekli k Sertoriovi; sám o tom rečnil na zhromaždení ľudu.

6/ Keď bol kvestorom, zomrela mu teta Iulia a manželka Cornelia, a ako bolo zvykom, pri rozlúčke predniesol pohrebnú chváloreč. V reči na svoju tetu povedal o jej pôvode a o pôvode svojho otca toto: „Po matke pochádza rod tety Iulie od kráľov, po otcovi je jej rod v príbuzenstve s nesmrteľnými bohmi; Marcii Reges odvodzujú totiž svoj pôvod od Anca Marcia a toto meno mala i jej matka; Iuliovci odvodzujú svoj pôvod od Venuše a k tomuto rodu patrí aj naša rodina. Tento rod má teda aj zvrchovanosť kráľov, ktorí majú najvyššiu moc nad ľuďmi, i svätosť bohov, ktorých moci podliehajú sami kráľi.“ Po smrti Cornelia sa Caesar oženil s Pompeiou, dcérou Quinta Pompeia, ktorá bola vnučkou Lucia Sullu; neskôr sa s ňou rozviedol, pretože ju podozrieval z cudzoložstva s Publiom Clodiom, o ktorom sa dlho povrávalo, že k nej vnikol v ženských šatách počas náboženských slávností, takže napokon aj senát nariadil proti nemu vyšetovanie pre znesvätenie náboženských obradov.

7/ Ako kvestor dostal do správy provinciu Zadnú Hispániu. Z poverenia prátor chodil po jednotlivých krajoch provincie a konal súdy. Tak zavítal aj do Gád. Keď tu pri Heraklovom chráme zbadal obraz Alexandra Veľkého, vzdychol si, lebo ho náhle zamrzela vlastná nečinnosť; sám totiž, ako sa vyjadril, nevykonával ešte nič pamätihodné, hoci Alexander si v tom istom veku už podrobil celý svet. Preto hneď požiadal o uvoľnenie, len aby sa v Ríme čím skôr chopil príležitosti na nejaký významnejší čin. Nasledujúcej noci sa mu prisnil sen, ktorý ho ešte väčšmi sklúčil (snívalo sa mu, že obcovoal so svojou matkou), a vykladači v ňom vzbudili tie najsmelšie nádeje: sen vraj znamená vládu nad svetom, pretože matkou, ktorá sa mu oddala, nie je nikto iný ako Zem, ktorú pokladáme za matku všetkých ľudí.

8/ Odišiel teda predčasne z provincie a cestou navštívil latinské osady, ktoré sa dožadovali občianskeho práva, a bol by ich aj podniketil na nejaký odboj, keby práve preto neboli tam konzuli zadržali légie určené pre Kilíkiu.

9/ Onedlho nato si robil ešte väčšie plány v Ríme. A naozaj, niekoľko dní predtým, ako nastúpil edilský úrad, padlo naňho podozrenie, že zosnoval sprisahanie s bývalým konzulom Marcom Crassom, s Publiom Sullom a Luciom Autroniom, ktorých po zvolení za konzulov odsúdili za volebné machinácie: na začiatku roka mali prepadnúť senát, zavraždiť niektorých vybraných

senátorov, Crassus sa mal zmocniť vlády a Caesar mal byť vymenovaný za veliteľa jazdy; len čo sa usporiadajú pomery v štáte podľa ich predstáv, konzulmi sa mali stať znova Sulla a Autronius. Toto sprisahanie spomína vo svojich *Dejinách* Tanusius Geminus, Marcus Bibulus v úradných vyhláškach a Gaius Curio otec vo svojich rečiach. Na to, zdá sa, naráža aj Cicero v liste istému Axiovi, keď hovorí, že Caesar upevnil za svojho konzulátu krutovládu, na ktorú pomýšľal už ako edil. Tanusius dodáva, že Crassus sa z ľútosti alebo zo strachu v deň určený na vraždu nedostavil do senátu, a preto vraj ani Caesar nedal, ako sa dohodli, znamenie na zavraždenie senátorov; dohovorili sa totiž tak, že Caesar zhodí z pleca tógu. Ten istý autor a spolu s ním aj Marcus Actorius Naso tvrdia i to, že do sprisahania zatiahol aj mladík Gnaea Pisóna, ktorému mimoriadne a proti jeho vôli prideliť provinciu Hispániu, lebo ho upodozrievali z účasti na sprisahaní. Dohodli sa vraj vykonať prevrat súčasne – Piso mimo Ríma a Caesar v Ríme, a to pomocou Ambranov a zápádkych Galov; avšak Pisónova smrť zmarila zámery obidvoch.

10/ Počas edility okrem volebných priestorov, fóra a bazilik okrášľil aj Kapitol; tu dal vystavať provizórne stĺporadia, kde sa mala uložiť časť prebytočných výzdob. Okrem toho usporiadal zápasy s divou zverou a hry, a to buď so svojím kolegom v úrade, alebo sám. No aj keď výdavky na podujatia boli spoločné, vedel všetko zariadiť tak, že ľud vzdával vďaku iba jemu. Druhý edil Bibulus sa tým ani netajil a vravieval, že pochodil ako Pollux; ako vraj chrám vystavaný na fóre obidvom bratom sa volá len chrámom Kastorovým, tak sa hovorí len o štedrosti Caesarovej, hoci na výdavkoch mali obaja rovnaký podiel. Okrem toho Caesar usporiadal aj gladiátorské zápasy, ale so značne menším počtom dvojíc, než pôvodne zamýšľal; keď totiž pozháňal odvádial veľký počet gladiátorov, vystrašil tým svojich nepriateľov, a tak vyšiel predpis o počte gladiátorov, ktorý pri zápasoch v Ríme nesmel nikto prekročiť.

11/ Keď si takto získal priazeň ľudu, usiloval sa pomocou niekoľkých tribúnov, aby uznesením ľudu dostal do správy provinciu Egypt. Tu sa mu naskytla príležitosť dosiahnuť mimoriadnu vojenskú moc, pretože Alexandrijčania vyhnali kráľa, ktorému senát udelil titul priateľa a spojenca rímskeho národa, a to vyvolalo v Ríme všeobecnú nespokojnosť. Caesar však správu provincie nedostal, pretože sa proti nemu stavala strana optimátov. Aby

všemožným spôsobom znevážil autoritu optimátov, dal pozbie-
rať trofeje Gaia Maria, ktoré Marius získal vo vojne s Jugurthom
a vo vojne s Cimbrami a Teutónmi a ktoré dal kedysi Sulla roz-
hádať; a keď viedol vyšetrovanie proti úkladným vrahom, zara-
dil medzi nich aj tých, čo za proskripcií dostali peniaze zo štátnej
pokladnice za hlavy rímskych občanov, hoci podľa Corneliových
zákonov sa u nich mala urobiť výnimka.

12/ Okrem toho nastrojil človeka, ktorý mal obžalovať z vele-
zrady Gaia Rabiria. Pred niekoľkými rokmi totiž predovšetkým
Rabirius pomohol senátu potlačiť buričský tribunát Lucia Satur-
nina. Keď potom Caesara vďaka žrebovaniu zvolili za sudcu nad
obžalovaným, odsúdil ho s takou vervou, že Rabiriovi pri odvo-
laní k ľudu nič tak neprospeľo ako sudcovo kruté počinanie.

13/ Vzdal sa nádeje stať sa miestodržiteľom v Egypte a uchá-
dzal sa o úrad najvyššieho pontifika. Podplácal, pravda, kde a ako
sa dalo. Iste myslel na svoje obrovské dlhy, lebo keď ho matka
ráno pri odchode na voľby bozkávala, vraj jej povedal, že „sa vrá-
ti len ako pontifex“. A naozaj, zvíťazil nad dvoma veľmi silnými
súpermi, ktorí boli oveľa starší ako on a tešili sa väčšej vážnosti;
sám dostal viac hlasov v ich vlastných tribuách než oni dvaja vo
všetkých.

14/ Po odhalení Catilinovho sprisahania ho zvolili za prétora,
a hoci celý senát navrhol sprisahancom trest smrti, on jediný bol
za to, že ich treba rozmiestniť po provinciách a strážiť a ich maje-
tok skonfiškovať. Ba poukazoval aj na to, aká nenávisť ľudu čaká
v budúcnosti tých, čo navrhovali prísnejšie tresty, a nahnal im
toľko strachu, že novozvolený konzul Decimus Silanus neváhal
zmierniť svoju pôvodnú mienku výkladom – zmeniť ju by bolo
bývalo nečestné –, že to nemyslel tak kruto, ako sa to chápalo.
A Caesar by bol aj zvíťazil, pretože už získal na svoju stranu väč-
šinu senátorov – medzi nimi aj brata konzula Ciceróna –, keby
reč Marca Catóna nebola posilnila váhajúci senát. Ale ani tak ne-
prestal mariť uznesenie senátu. Keď si však počínal priveľmi ne-
viazane, ozbrojená čata rímskych jazdcov, rozostavená okolo se-
nátu ako stráž, vystúpila proti nemu s vytasenými mečmi a po-
hrozila mu smrťou; senátori sediaci v jeho blízkosti ho rýchlo
opustili a zachránil sa len vďaka niekoľkým priateľom, ktorí ho
kryli rukami a nastavenými tógami. Vtedy sa skutočne naľakal

a nielenže ihneď opustil zasadnutie, ale po celý zvyšok roka sa kúrii vyhýbal.

15/ V prvý deň svojej prétury predvolal Quinta Catulla pred zhromaždenie ľudu, kde sa malo rozhodnúť, či má Quintus Catullus pokračovať v stavbe chrámu na Kapitole, a súčasne podal návrh, ktorým chcel stavbu zveriť niekomu inému; nemal však dosť síl proti svorným optimátom. Videl, ako hneď vo veľkom počte opustili sprievod, ktorý sa konal na počesť nastupujúceho konzula, a zhŕkli sa na jedno miesto, aby sa mu odhodlane postavili na odpor. Preto návrh odvolal.

16/ Pritom sa prejavil ako vytrvalý pomocník a obhajca tribúna ľudu Caecilia Metella, ktorý chcel presadiť veľmi rebelantské zákony, hoci ostatní tribúni sa proti tomu stavali. Napokon senát oboch zbavil úradných funkcií. Caesar predsa aj naďalej zostal v úrade a súdil. Len čo sa však dozvedel, že niektorí sa ho so zbraňou v ruke chystajú vyhnáť z úradu, rozpustil liktorov, odhodil úradné rúcho a tajne utiekol domov. Rozhodol sa, že v tejto situácii sa utiahne do ústrania. Ba dva dni nato utíšil aj ľud, ktorý sa sám od seba zhromaždil a búrlivo mu sľuboval pomoc, aby dostal naspäť úrad. Pretože taký zákrok nikto nečakal, senát, zvolaný práve pre toto zhromaždenie, mu prostredníctvom popredných mužov vyslovil poďakovanie, pozval ho do kúrie a zahrnul ho najvyberanejšími slovami chvály. Potom mu znovu vrátil úrad a zrušil pôvodné uznesenie.

17/ Opäť mu však hrozilo nebezpečenstvo. Uvádžali ho totiž v zozname Catilinových spojencov, a to jednak kvestor Novius Niger na základe udania Lucia Vettia, a jednak senát na udanie Quinta Curia, ktorému štát priznal odmenu za to, že prvý odhalil zámery sprisahancov. Curius tvrdil, že sa to dozvedel od Catilinu, Vettius dokonca sľúbil priniesť aj list, ktorý Caesar vlastnoručne napísal Catilinovi. Tu si však už Caesar uvedomil, že také obvinenie si za nijakú cenu nesmie dovoliť. Dovoľával sa Cicerónovho svedectva a dokázal, že čosi o sprisahaní sám prezradil Cicerónovi. Dosiahol aj to, že Curius nedostal odmenu; Vettiovi dal skonfiškovať a rozpredať domáce zariadenie, potom ho dal pred zhromaždeným ľudom zbičovať a utýraného hodiť do väzenia. Aj kvestora Novia dal uväzniť za to, že prijal žalobu na vyššieho úradníka.

18/ Po skončení prétury pripadlo mu žrebom správcovstvo Západnej Hispánie. Uspokojil svojich veriteľov, ktorí ho nechceli pustiť do provincie, tým, že k nim poslal ľudí, čo sa za neho zarúčili. Potom sa proti zaužívanému zvyku a právu vydal na cestu skôr, ako dostal od senátu príslušné úpravy na správu provincie. Nevedno, či tak urobil zo strachu pred obžalobou, ktorá sa naňho ako súkromníka chystala, a či chcel čím skôr pomôcť spojencom, ktorí sa dožadovali jeho pomoci. Keď urobil poriadky v provincii, odišiel odtiaľ s rovnakým chvatom, ako prišiel – nepočkal ani na svojho nástupcu –, aby sa mohol v Ríme uchádzať o triumf a konzulát súčasne. Voľby však už boli vypísané a jeho kandidatúra mohla prísť do úvahy len v prípade, ak vkročí do Ríma ako súkromná osoba (mnohí sa totiž postavili proti jeho žiadosti, aby dostal výnimku zo zákonného ustanovenia), a tak bol nútený zrieknuť sa triumfu, aby sa mohol uchádzať o konzulát.

19/ Spomedzi dvoch uchádzačov o konzulát, Lucia Luceia a Marca Bibula, získal si Luceia, ktorý mal síce menší vplyv, zato však veľa peňazí, a nahovoril ho, aby v mene oboch sľúbil každej centúrii peniaze zo svojho majetku. Keď sa to optimáti dozvedeli, zmocnil sa ich strach, že sa Caesar, keď raz dosiahne hodnosť najvyššieho úradníka, odváži všetkého možného, ak bude mať svorného a rovnako zmýšľajúceho kolegu, a preto vyzvali Bibula, aby sľúbil centúriám tú istú sumu, a mnohí z nich prispeli aj peniazmi. Podplácanie schvaľoval aj Cato, vraj to je v záujme štátu.

Tak sa stalo, že za konzulov zvolil Caesara s Bibulom. Z toho istého dôvodu sa optimáti usilovali, aby budúci konzuli dostali do správy provincie, kde by nemuseli vyvíjať nijakú činnosť, teda krajiny, ktorých prevažnú časť tvorili lesy a pasienky. Caesar sa cítil dotknutý touto nespravodlivosťou, a preto sa všemožne usiloval priblížiť ku Gnaeovi Pompeiovi, ktorý bol urazený, že senát po jeho víťazstve nad kráľom Mithridatom veľmi váhavo potvrdzoval jeho opatrenia; zmieril Pompeia s Marcom Crassom, dvoch starých nepriateľov už od čias, keď spolu v ustavičných rozporoch zastávali konzulát; nato s obidvoma uzavrel dohodu, podľa ktorej sa v štáte bude robiť len to, s čím súhlasia všetci traja.

20/ Keď sa Caesar ujal úradu, ako prvý vydal nariadenie, aby sa rokovania v senáte a pred ľudom zapisovali a uverejňovali. Zároveň obnovil starý zvyk, aby aj v mesiaci, keď nebude úradovať, kráčal pred ním úradný sluha a za ním liktori. Potom predložil

návrh pozemkového zákona; keď sa druhý konzul Bibulus postavil proti, dal ho z fóra vyhnáť zbraňami. Na druhý deň sa Bibulus sťažoval v senáte, nenašiel však nikoho, kto by sa bol opovážil v takej zmätenej situácii niečo namietat alebo podať nejaký iný návrh, ako sa často a veľa ráz stávalo aj pri nepatrnejších nepokojoch. Bibula to vohnalo do takého zúfalstva, že sa zavrel vo svojom paláci a nespokojnosť prejavoval iba vyhláškami.

Od tej chvíle Caesar robil v štáte všetko sám a podľa vlastnej vôle, takže niektorí vtipkári, keď chceli povedať, že nejaká udalosť sa stala za konzulátu Caesara a Bibula, vtipne poznamenali, že sa stala za konzulátu Gaia a Caesara, uvádzajúc dvakrát tú istú osobu – totiž menom a priezviskom; preto sa zakrátko rozniesli tieto verše:

*Dávno nič Bibulus nerobí, všetko iba sám Caesar,
za jeho konzulátu u nás sa nedeje nič.*

Stellatskú rovinu, ktorú už naši predkovia vyhlásili za vlastníctvo štátu, ako aj pozemky v Kampánii, ktoré boli dané do prenájmu, lebo tak vyžadovali finančné záujmy štátu, rozdelil bez žrebovania asi medzi dvadsaťtisíc občanov, ktorí mali po troje a viac detí. Nájomcom ciel znížil na ich žiadosť nájomné o tretinu, avšak dôrazne ich napomenul, aby pri novom prenajímaní ciel neponúkali privysoké nájomné. Takisto nehospodárne nakladal aj s ostatnými štátnymi prostriedkami: dával, čo sa komu zapáčilo, lebo mu v tom nikto nebránil, a ak sa niekto predsa ohlásil, toho zastrašil. Keď sa napríklad postavil proti nemu Marcus Cato, prikázal liktorom, aby ho vyviedli z kúrie a uväznili. Luciovi Lucullovi, ktorý mu dosť otvorene protirečil, pohrozil žalobou a nahnal mu toľko strachu, že ho na kolenách odprosila. Keď raz Cicero na súde horekoval nad súčasnými pomermi, Caesar ešte toho istého dňa o tretej hodine popoludní preradil zo stavu patricijského do plebejského Cicerónovho úhlavného nepriateľa Publia Clodia, ktorý sa o to už dlho márne pokúšal. Napokon si za peniaze najal proti všetkým politickým odporcom udavača, ktorý mal rozchýriť, že ho niektorí občania navádzali, aby zavraždil Pompeia; udavač mal potom prísť pred rečnícku tribúnu a podľa dohovoru vymenovať vinníkov. Keď však výpočet jednotlivých mien nevyvolal nijaký ohlas, ba už vznikalo podozrenie, že ide o podvod, Caesar stratil nádej na priaznivý výsledok tohto unáhleného počínania a udavača vraj otrávil.

21/ V tom istom čase sa oženil s Calpurniou, dcérou Lucia Pisóna, ktorý mal po ňom nastúpiť za konzula, a súčasne vydal dcéru Iuliu za Gnaea Pompeia; odmietol jej bývalého snúbenca Servilia Caepióna, hoci mu krátko predtým veľmi výdatne pomáhal bojovať proti Bibulovi. A po tomto novom zblížení s Pompeiom začal sa ho ako prvého vypytovať na mienku v senáte, hoci dovtedy udeľoval prvé slovo Crassovi, a hoci bolo zvykom, že konzul po celý rok zachovával to poradie pri udeľovaní slova, ktoré si zaviedol 1. januára.

22/ Opierajúc sa takto o pomoc zaťa a svokra, spomedzi všetkých provincií dal prednosť Galii, pretože tamojšie pomery umožňovali získať triumf. Na začiatok dostal na základe Vatiniovho zákona Predalpskú Galiu a Ilýriu, senát mu však hneď nato pridala aj Zaalpskú v obave, že ak mu to odoprie, dá mu ju ľud. Tento úspech Caesarovi natoľko vstúpil do hlavy, že sa nevedel ovládať a o niekoľko dní sa vystatoval v kúrii za veľkej účasti senátorov, že „dosiahol, po čom túžil, a to proti vôli a na veľký zármutok svojich odporcov, a odteraz im bude skákať po hlavách“; a keď ktosi posmešne namietol, že pre ženu to nebude ľahké, odvetil im podobnou narážkou, že i Semiramis kedysi kráľovala v Sýrii a veľkú časť Ázie mali v moci Amazonky.

23/ Keď sa mu skončilo úradné obdobie a prétori Gaius Memmius a Lucius Domitius žiadali, aby podal správu o svojich činoch za uplynulý rok, Caesar sa obrátil na senát, aby záležitosť vyšetril. Senát si to však nechcel vziať na starosť a po troch dňoch neplodných škriepok sa Caesar odobral do provincie. Hneď po jeho odchode ako na výstrahu postavili pred súd jeho kvestora, aby sa zodpovedal z niekoľkých obvinení. Zakrátko nato tribún ľudu Lucius Antistius podal žalobu aj naňho. Caesar sa odvolal k zboru tribúnov a dosiahol, že ho súdne nestíhali, pretože sa v štátnom záujme zdržiaval mimo Ríma. Aby mal aj v budúcnosti osobnú bezpečnosť, všemožne sa usiloval získať na svoju stranu volených úradníkov, podporoval uchádzačov a umožňoval im dosiahnuť úrad, len ak sa zaviazali, že ho budú v jeho neprítomnosti hájiť; ba, aby sa poistil, neváhal niektorých donútiť aj k prísahe, dokonca od nich žiadal písomné vyhlásenie.

24/ A keď sa mu potom Lucius Domitius, kandidát na konzulský úrad, verejne vyhrážal, že len čo sa stane konzulom, presadí to, čo nemohol ako prétor, a že mu odoberie vojská, zavolať

na schôdzu do Luky (bolo to mesto v jeho provincii) Pompeia a Crassa a prinútil ich, aby sa proti Domitiovi uchádzali o druhý konzulát. S ich pomocou dosiahol i to, že mu senát predĺžil pro-konzulské impérium na ďalších päť rokov. Tak nadobudol seba-dôveru a k légii, ktoré dostal od štátu, pripojil ešte ďalšie, ktoré dal vystrojiť na vlastné trovy. Jednu z nich tvorili zaalpskí Galovia, preto mala aj galské meno, volala sa Alauda. Túto légiiu vy-cvičil v rímskom duchu a disciplíne a vyzbrojil ju podľa rímske-ho spôsobu a neskôršie všetkým jej príslušníkom daroval rímske občianstvo. Potom využil každú príležitosť na vojnu, aj keď nebol v práve a aj keď to znamenalo pre neho určité riziko. Bez príčiny sa púšťal do vojny rovnako so spojencami, ako aj s nepriateľskými a divými kmeňmi, takže jedného dňa sa senát uzniesol vyslať poslov, aby preskúmali pomery v obidvoch Galiách, ba niektorí senátori prišli s návrhom vydať Caesara nepriateľom. Podujatia sa mu však darili a senát mu povolil častejšie než komukolvek predtým ďakovné slávnosti, ktoré trvali aj niekoľko dní.

25/ Za deväť rokov, čo bol správcom provincie, vykonal tieto činy:

Premenil na provinciu celú Galiu ohraničenú pyrenejskými priesmykmi, Alpami a Cebenským pohorím, ďalej riekami Rýnom a Rodanom (jej obvod meria asi 3 milióny 200 tisíc krokov) s výnimkou spojeneckých obcí a tých obcí, ktoré si získali nejaké zásluhy v Ríme, a uložil jej každoročný poplatok štyridsať miliónov sesterciov. Prvý z Rimanov napadol Germánov, ktorí bývajú za Rýnom. Vystaval most cez Rýn a spôsobil im veľké porážky. Napadol aj Britov, o ktorých sa dosiaľ veľa nevedelo, premohol ich a vyberal od nich poplatok i rukojemníkov. Pri toľkých úspechoch len trikrát nemal šťastie: v Británii, keď mu silná búrka skoro zničila loďstvo, v Galii pri Gergovii, kde stratil jednu légiiu, a na germánskom území, keď mu úkladne zavraždili legátov Titura a Aurunculeia.

26/ V tom istom období prišiel najprv o matku, potom o dcéru a onedlho nato o vnučku. Medzitým bol zavraždený Publius Clodius a v štáte nastali nepokoje. Senát sa uzniesol, aby bol zvolený len jeden konzul, a to výslovne Gnaeus Pompeius. Preto Caesar vyjednával s tribúnmi ľudu, ktorí ho navrhovali za kolegu Pompeiovi, keďže sa jeho správcovstvo provincie chýlilo ku koncu, aby radšej predostreli ľudu taký návrh, aby mu aj v neprítomnosti umožnil uchádzať sa o konzulát. Nechcel totiž kvôli voľ-

bám predčasne odísť z provincie, kým neskončí vojnu. Keď to dosiahol, kul už smelšie plány a plný nádeje neopomenul nikomu preukázať dobrodenie a služby každého druhu z verejných i súkromných prostriedkov. Za peniaze získané predajom koristi začal stavať fórum, a len pozemok ho stál vyše milióna sesterciov. Sľúbil usporiadať pre ľud gladiátorské zápasy a hostinu na pamiatku svojej dcéry, čo pred ním nikto neurobil. Aby dodal čím viac príťažlivosti týmto radovánkam, zveril vystrojenie hostiny podnikom a okrem toho robil prípravy na hostinu aj vo svojom paláci. Priamo z arény dával unášať slávnych gladiátorov, od ktorých diváci žiadali zápasy na život a na smrť, a vyhradil si ich len pre svoje hry. Gladiátorských nováčikov nedal cvičiť v školách ani ich nezveroval lanistom, ale dával ich cvičiť súkromne u rímskych jazdcov, dokonca aj u senátorov, ktorí sa vyznali v gladiátorskom umení; ako vyplýva z jeho listov, často ich úpenlivo prosieval, aby si vzali na starosť výcvik jednotlivcov a aby im sami dávali praktické pokyny pri výcviku. Légiám natrvalo zdvojnásobil žold. Zakaždým, keď bol dostatok obilia, rozdával ho bez miery a váhy, ba niekedy dal z koristi každému vojakovi po jednom otrokovi.

27/ Aby si uchoval príbuzenský a priateľský pomer s Pompeiom, ponúkol mu za manželku vnučku svojej sestry Octaviu, ktorá bola vydatá za Gaia Marcella, a sám ho požiadal o ruku jeho dcéry, ktorá už bola zasnúbená s Faustom Sullom. Všetkých Pompeiových priateľov, dokonca aj veľkú časť senátorov si zaviazal peniazmi, ktoré požičiaval bezúročne alebo len na malé úroky. Dával veľké dary aj občanom z ostatných stavov, ktorí k nemu prichádzali buď na jeho pozvanie, alebo sami od seba, ba aj prepustencom a ich otrokom, každému podľa toho, ako sa ktorý tešil priazni svojho pána alebo patróna. Okrem toho aj ľudia, ktorí sa niečím previnili, ľudia zadlžení a márnotratní mladíci nachádzali u neho jedinečného ochrancu, vždy ochotného pomôcť, pokiaľ ich len netlačila priveľká ťarcha zločinov, biedy a márnotratnosti, že nebolo v jeho silách im pomôcť. Ak išlo o také prípady, hovorieval celkom otvorene, že „potrebujú občiansku vojnu“.

28/ Nemenej úsilia vynakladal na to, aby si získal kráľov a provincie na celom svete. Jedným dával do daru tisíce zajatcov, druhým posielal pomocné vojenské zbory, kam chceli a koľko chceli, a to všetko bez zvolenia senátu a národa. Okrem toho okrášľoval nádhernými stavbami najmocnejšie mestá Itálie, obidvoch Ga-

lií a Hispánií, ako aj mestá v Ázii a Grécku. Jeho konanie nakoniec všetkých ohromilo a začali uvažovať, kam to všetko speje, až konzul Marcus Claudius vo vyhláske oznámil, že mieni urobiť potrebné opatrenia v záujme štátu. V senáte predniesol návrh, aby Caesarovi ešte pred stanovenou lehotou poslali nástupcu, keďže vojna sa už skončila, v provincii vládne pokoj a víťazné vojsko teda treba rozpustiť. Ďalej dodal, aby na Caesara nebrali zreteľ pri voľbách, pretože nie je v Ríme. Pompeius totiž neskôršie nezahrnul do zákona výnimku, presadenú na základe uznesenia ľudu. Stalo sa to tak, že keď Pompeius pripravoval návrh zákona o právach úradníkov, v tej časti, kde sa hovorilo, že každý kandidát musí byť osobne prítomný, ak sa chce uchádzať o úrad, nedopatrením neurobil výnimku ani v prípade Caesara a svoju chybu napravil až vtedy, keď už zákon vyryli do kovu a uschovali v archíve. A Marcellus sa neuspokojil len s tým, že Caesarovi berie provincie a túto výsadu, ale žiadal, aby odňali občianske právo osadníkom, ktorými Caesar na základe Vatiniovho zákona osídlil Nové Comum. Odôvodňoval to tým, že občianstvo dostali obídenním zákonných predpisov, aby si ich Caesar získal pre svoje ciele.

29/ Caesar to veľmi pobúrilo. Bol však presvedčený – a neraz to vraj povedal –, že „je ťažšie zosadiť ho z prvého miesta na druhé, pokiaľ je prvým mužom v štáte, než hocikedy inokedy z druhého na posledné“, preto sa všemožným spôsobom staval proti tomu jednak pomocou veta tribúnov, jednak pomocou druhého konzula Servia Sulpicia. Nasledujúceho roku sa pokúšal o to isté aj Gaius Marcellus, ktorý prevzal konzulát po bratancovi Marcovi. Caesar za obrovské peniaze našiel obhajcu v druhom konzulovi Aemiliov Paulovi a v najzúrivejšom z tribúnov Gaiovi Curiónovi. Keď však videl, že nepriateľská strana postupuje proti nemu s rozhodnou vytrvalosťou a že za konzulov boli zvolení jeho dvaja odporcovia, obrátil sa s prosebným listom na senát, aby ho nezbavoval priazne národa alebo aby aj ostatní velitelia rozpustili vojská. Pravdepodobne sa spoliehal na to, že ľahšie zvolá svojich starých vojakov, kedykoľvek sa mu zapáči, než Pompeius nováčikov. Odporcom však kládol podmienky: bol ochotný rozpustiť svojich osem légii a odísť do Zaalpskej Galie, prirodzene, len vtedy, ak mu povolia dve légie a ponechajú Predalpskú Galiu alebo aspoň jednu légiu s Ilýriou, kým sa nestane konzulom.

30/ Keď však senát jeho žiadosti nevyhovel a odporcovia odmietli uzavrieť s ním nejakú dohodu o štátnych záležitostiach, odišiel do Prednej Galie. Odbavil tam súdy, zastavil sa v Ravennae a rozhodol sa so zbraňou v ruke pomstiť tribúnov ľudu, ktorí pracovali v jeho prospech, ak senát zaujme proti nim ostrejšie stanovisko.

To mu bolo asi aj zámienkou na občiansku vojnu. Ale podľa všeobecnej mienky boli skutočné príčiny iné. Gnaeus Pompeius aspoň hovorieval, že Caesar nemohol z vlastných prostriedkov dokončiť stavby, do ktorých sa pustil, ani uspokojiť očakávania národa, ktoré spájal so svojím návratom, a preto chcel všetko obrátiť hore nohami. Podľa iných sa vraj obával, že bude musieť skladať účty za činy, ktoré vykonal počas prvého konzulátu proti výsledkom auspícií a proti zákonom a tribúnom. Marcus Cato totiž niekoľko ráz pod prisahou vyhlásil, že ho poženie pred súd, len čo rozpustí vojsko, a všeobecne sa povrávalo, že sa bude musieť obhajovať pred súdom obkolesený ozbrojenými oddielmi ako kedysi Milo, ak sa vráti ako súkromná osoba. Túto verziu pokladá za pravdepodobnú aj Asinius Pollio, keď hovorí, že Caesar, prezerajúc si po farsalskej bitke pobitých a zdecimovaných nepriateľov, povedal vraj doslova: „To chceli; po takých víťazstvách boli by aj mňa, Gaia Caesara, odsúdili, keby som sa nebol obrátil o pomoc k vojsku.“ Poniektorí sú tej mienky, že si priveľmi zvykol na myšlienku byť vojvodcom a po zvážení svojich síl a síl nepriateľov využil vhodnú príležitosť, aby uchwátil moc, po ktorej túžil už ako mladík. To mal, ako sa zdá, na mysli aj Cicero, keď v tretej knihe *O povinnostiach* napísal, že Caesar vždy mával na jazyku Euripidove verše z Feničaniek, ktoré Cicero preložil takto:

*Ver, právo rušiť musíš, ak len vládnuť máš,
však všade inde stále konaj počestne!*

31/ Keď sa dozvedel, že zákrok tribúnov bol márný a že sami utiekli z mesta, hneď vyslal vopred svoje kohorty, a to potajomky, aby nevzbudil podozrenie a neprezradil svoje zámery. Zúčastnil sa aj na verejných hrách, prezrel si plán gladiátorskej školy, ktorú chcel postaviť, a napokon, ako zvyčajne, oddal sa hlučnému hodovaliu. Po západe slnka dal zapriať do voza mulice z blízkeho mlyna a s malým sprievodom sa v najväčšej tajnosti vydal na cestu. Zhasli mu však pochodne a stratil smer. Až nadržanom

po dlhom blúdení našiel muža, ktorý sa ich ujal, s jeho pomocou sa dostal z miesta peši veľmi neschodnými cestami. Svoje kohorty dohonal pri rieke Rubikon, ktorá tvorila hranicu jeho provincie; na chvíľu sa tu zastavil. Mysľou mu prebehlo, do akej vysokej hry sa púšťa, obrátil sa k okolostojacim a povedal: „Teraz sa ešte možno vrátiť; no ak prekročíme tento mostík, o všetkom ďalšom sa už bude musieť rozhodnúť len zbraňami.“

32/ Kým ešte váhal, dostal znamenie: zrazu sa zjavil nablízku neobyčajne statný a krásny človek, sedel tam a hral na píšťale. Pastieri a mnohí vojaci, ktorí v blízkosti hliadkovali, sa zhŕkli okolo neho, okrem iných aj trubači, a načúvali hre. Zrazu neznámy vychytil jednému z nich poľnicu, skočil k rieke a s obrovskou silou zatrubil na pochod; nato zamieril na druhý breh. Vtedy Caesar povedal: „Poďme, kam nás volajú znamenia bohov a krivda našich nepriateľov! Kocky sú hodené.“

33/ Takto prepravil vojsko na druhý breh a potom zavolať k sebe tribúnov, ktorí utiekli z Ríma a práve prišli k nemu. Roztrhol si rúcho a so slzami v očiach vyzýval zhromaždených vojakov k vernosti. Ba povráva sa, že každému vojakovi sľúbil povýšenie do jazdeckého stavu; ale tento chýr vznikol nedorozumením. Keď sa totiž prihovárал k vojakom a povzbudzoval ich, dosť často ukazoval prst ľavej ruky, pričom všetkých uisťoval, že rád obetuje aj svoj prsteň, len aby sa odvdčil tým, čo mu pomôžu ubrániť dôstojnosť. Tak sa stalo, že vojaci, ktorí stáli v poslednom rade a ktorí síce rečníka dobre videli, ale ho nemohli počuť, prisúdili mu slová, ktoré si pri pohľade naňho len domýšľali. Tak sa rozniesol chýr, že im sľúbil právo nosiť zlatý prsteň, ako aj štyristisíc sestercirov.

34/ Skutky, ktoré potom vykonal, nasledovali v tomto poradí: zmocnil sa Picena, Umbrie a Etrúrie; prijal na milosť a odvolal Lucia Domitia, ktorý bol počas chaosu vymenovaný za jeho nástupcu a mal posádku v Corfiniu; plaviac sa pozdĺž Adriatického mora, ponáhlal sa potom do Brundisia, kam utiekli konzuli a Pompeius, ktorí sa chceli odtiaľ čím skôr dostať na druhú stranu. Keď všetky jeho pokusy zabrániť im v odchode vyšli nazmar, pobral sa do Ríma, kde sa dovoľával pomoci senátu na záchranu štátu. Potom napadol najsilnejšie Pompeiove čaty v Hispánii, ktorým velili traja legáti – Marcus Petreius, Lucius Afranius a Marcus Varro. Priateľom povedal, že „sa ide biť s armádou, kto-